

ФЕНОМЕН АГРЕСИВНОГО ТЕЛЕБАЧЕННЯ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті аналізується телебачення як інститут суспільства, його зростаючий вплив на особистісне формування індивіда. Автор приділяє увагу проблемі негативного впливу телепродукції на індивіда, телебачення розглядається в якості однієї з причин збільшення агресії. У статті автором наводяться дані про те, скільки в середньому часу проводиться за переглядом телевізійних програм в різних країнах. Також наводяться дані, які свідчать про збільшення рівня агресії у дітей після перегляду відповідного телепродукту.

Ключові слова: засоби масової інформації, телебачення, соціалізація, телевізійне насильство, агресивне телебачення.

В статье анализируется телевидение как институт общества, его возрастающее влияние на личностное формирование индивида. Автор уделяет внимание проблеме негативного влияния телепродукции на индивида, телевидение рассматривается в качестве одной из причин увеличения агрессии. В статье автором приводятся данные о том, сколько в среднем времени проводится за просмотром телевизионных программ в разных странах. Так же приводятся данные, которые свидетельствуют об увеличении уровня агрессии у детей после просмотра соответствующего телепродукта.

Ключевые слова: средства массовой информации, телевидение, социализация, телевизионное насилие, агрессивное телевидение.

In the article television as an institution of society, its growing influence on the formation of the personality of the individual are examined. The author pays attention to the negative impact on the individual TV production, television is regarded as one of the reasons for the increase of aggression. In this paper the author presents data on how much time is spent on average watching television programs in different countries. Also provides data that show an increase in the level of aggression in children after viewing the appropriate teleprodukta.

Key words: media, television, socialization, television violence and aggressive TV.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день телебачення досить міцно увійшло у нашу повсякденність і займає там вагому нішу. Можна упевнено заявляти про те, що значну частину інформації ми отримуємо саме з телебачення. Воно, повідомляючи про важливі події суспільного, економічного і культурного життя, служить і засобом виховання, і засобом розваги, і засобом навчання.

Ми можемо констатувати той факт, що телебачення є не тільки невід'ємною частиною культури сучасного суспільства, але і важливим інститутом соціалізації індивіда. Воно забезпечує можливість наочно-образного сприйняття, а значить і більш сильного емоційного впливу на індивіда. Як результат, телебачення є наймогутнішим засобом комунікації за чисельністю аудиторії і можливостям впливу на свідомість людей [4, с. 485].

Особливо актуальна проблема впливу телебачення у зв'язку із зростанням дитячого та підліткового насильства в сучасному суспільстві. І завдяки цьому виникає необхідність у вивченні змісту телепродукції і агресивної поведінки її споживачів, особливо дітей та молоді [5, с. 62].

Аналіз актуальних досліджень. Проблемою негативного впливу засобів масової інформації, а саме – телебачення на свідомість взагалі та протиправну поведінку неповнолітніх займалися багато вчених, серед них: Д. Майерс, Д. Річардсон, В.С. Батиргарєєва, Р. Берон, О.В. Волянська, В.В. Голіна, Б.М. Головін, В.Г. Гончаренко, О.В. Гордякова, І.М. Даньшин, А.І. Долгова, О.Ю. Дроздов, С.Н. Еніклопов, О.Р. Михайленко, М.М. Назаров, В.В. Пушкар, М.О. Семчик, Д.Н. Срібняк, К.А. Тарасов, А.П. Тузов, І.К. Туркевич, В.І. Шакун, та інші автори [11].

Мета статті – систематизація досліджень проблемного поля сучасного телебачення щодо визначення рівня його агресивності та впливу на індивіда, які презентовані в сучасній соціологічній науці.

Виклад основного матеріалу. У наш час особливої гостроти набула проблема телевізійного насильства. Практично у всіх сучасних серіалах, фільмах, і навіть мультфільмах ми можемо спостерігати насильство. Термін «телевізійне насильство» давно використовується в науковому лексиконі. Існує безліч досліджень, результати яких свідчать, що перегляд сцен насильства у телепрограмах і фільмах пов'язані з подальшою агресією у діях індивіда [6].

Так, насамперед наслідуючи концептуальні положення теорії М. Міда, сучасний американський дослідник Дж. Мейровіц підкреслює, що наприкінці ХХ століття зникає розподіл на дорослий та підлітковий світ. Створені дорослими традиційно недоступні для дітей інтелектуальний та комунікаційний світи за сучасних умов, перш за все завдяки телебаченню, вважає Дж. Мейровіц, стають прозорими. Телеекран надає дитині і підлітку можливість спостерігати дорослий світ, сприймати його, ідентифікуватися з ним. Проте американський вчений зазначає, що само по собі телебачення не може змінити суспільство, але воно є своєрідним каталізатором вже існуючих змін, і, що дуже важливо, блокує батьківський контроль та ієрархію процесу соціалізації. Сьогодні телебачення все активніше переймає на себе соціалізуючі функції, але, на жаль, цінності, які воно пропонує підлітку, далеко не завжди мають позитивне значення для розвитку його особистості [10].

Можна погодитися з У. Ліпманом, який стверджував, що сучасна людина через неможливість охопити особисто всю різноманітність життя, вимушена користуватися не реальними фактами, а їх замінювачами, «стереотипами», котрі поставляє їй масова комунікація, у владі якої вона знаходиться [9, с. 39].

Перші спроби виявити вплив медіанасилля на молодіжну злочинність відносяться до початку 20 століття. А. Лацис і Л. Кейліна в роботі «Діти і кіно» (1928 р.) вказують, що «надивившись у кіно авантюричних картин, деякі підлітки переймають прийоми кінобандитів і ватажків зграй і переносять їх у життя». Питання негативного впливу телебачення з тих пір турбує безліч дослідників. Більшість з них прийшли до невтішних висновків, які виражені в словах Енна

Ландерса, який стверджував, що «телебачення виробляє насильство». Таким чином, телебачення стало розглядатися в якості однієї з імовірних причин агресії [7].

Демонстрація насильства в телевізійних програмах і його вплив на поведінку людей досліджується соціологами і психологами досить активно. Найбільшою мірою проблема «агресивного телебачення» вивчалася вченими США, а саме: С. Фешбах, А. Сігал, Е. Маккобі, А. Бандура, Л. Берковитц та інші [5, с. 62].

Безпосередньо Бандура А. говорить про те, що агресивна поведінка виявляється результатом спостереження і наслідування агресивним діям інших людей і телевізійних персонажів. Берковитц Д. припускає, що сцени насильства служать своєрідними стимуляторами порушення та імпульсивної поведінки у глядачів (за принципом каталізатора, який прискорює хід хімічної реакції). Такі сцени виступають стимуляторами, які запускають певні когнітивні процеси (викликають агресивні спогади, ідеї), що вже, в свою чергу, призводить до агресивної поведінки [5, с. 64].

Американський дослідник Д. Гербнер вивчаючи цю проблему розробив і запропонував використовувати спеціальний «індекс насильства» для визначення ступеня «агресивності телепродукції за певний період часу» [3, с. 51].

Американський соціолог Д. Філіпс у своїх дослідженнях встановив зв'язок між боями боксерів-професіоналів і рівнем вбивств. Це стало підставою для заяви про те, що «ЗМІ дійсно провокують агресію в реальному житті». Суть спостереження полягала в тому, що протягом декількох днів, після широко висвітлювалось телебаченням поєдинків, в США відзначалося зростання числа вбивств [7].

Російські вчені також активно займалися цією проблемою. Так Дроздов О.Ю. виділяє три основні гіпотези, що пояснюють механізм впливу телевізійних сцен насильства на агресивну поведінку людей [5, с. 64].

Соціологічні дослідження останніх десятиліть, які проводилися і в нашій країні, і за кордоном, неодноразово підтверджували, що в структурі дитячого та молодіжного свавілля лідирує перегляд телепередач як найбільш доступна, універсальна форма проведення вільного часу. На думку дослідників, найсильніше впливає телебачення на формування уявлень про сучасний стан суспільства, про рівень існуючої в ньому справедливості і найбільш типові характеристики сучасного представника. У меншій мірі ЗМІ (а конкретніше телебачення) впливає на формування різних граней суспільного ідеалу, пов'язаних з уявленнями про ідеальний спосіб життя, ідеальний суспільний лад, ідеал соціальної справедливості та бажані якості людини [8].

Кількість часу, яку людина витрачає на перегляд телепрограм, дійсно вражає. У середньому в розвинених країнах на це заняття у людини йдуть три години на день, більше людина витрачає тільки на роботу і сон [2]. Про що дійсно свідчать дослідження які проводилися у ряді країн.

Дослідження, проведені з метою вивчення ступеня перегляду дітьми телепередач, показали, що перші контакти з телебаченням діти мають уже у віці двох років. У віковій групі трирічних вже 60% дивляться телепередачі більш або менш регулярно. Як свідчать вчені, занадто великою є участь у регулярному перегляді телепередач дітей у віці від трьох до шести років [1].

На початку 2003 року (згідно з даними опитування КОМКОН) виявилось, що телевізор тримає першість у дозвіллі нового покоління. Діти-дошкільнята проводять перед екраном близько 2 годин щодня, а лідерами перегляду телевізійних передач були підлітки у віці від 13 до 15 років, які дивилися його більше трьох з половиною годин на день. З'ясувалося, що діти дивляться на телебаченні не тільки мультфільми та передачі. Вони є найбільш активними реципієнтами рекламного повідомлення: як показали дослідження глядацької поведінки, в середньому кожен другий дошкільник дивиться рекламу (серед 13–15-річних підлітків таких трохи більше 20%.) [15, с. 63].

Зокрема дослідженнями В.І. Ролінського встановлено, що рівень злочинності в тій чи іншій країні зростає через 10-15 років після появи в ній телебачення з елементами насильства та агресії. Інший відомий експерт в галузі інформаційного простору Борис Потятиник наводить факти декількакратного росту підліткової злочинності, що відбувався паралельно з наступом телебачення [14].

Також наукові дослідження підтверджують негативний вплив телебачення на збільшення рівня злочинності. Ці дослідження проводилися дослідниками (І. Черезовою та Д. Салюк) свідчать про те, що вітчизняний підліток за середньостатистичними показниками проводить біля телевізора від 3 до 5 годин на добу (для порівняння: польський підліток дивиться телевізор 2–4 години на добу, у вихідні – до 5 годин. У США телевізору діти присвячують більше часу, ніж навчанню. У Швеції учні впродовж 10 років навчання проводять 18 тисяч годин перед телевізором) [14].

За даними американської академії педіатрії діти, які дивляться багато передач, що містять сцени насильства, сприймають насильство, як легітимний спосіб вирішення конфліктів. Якщо дитина віддає перевагу перегляду телепрограм, що містять сцени насильства, існує значно велика вірогідність, що вона виросте агресивною людиною і навіть може скоїти злочин. Дослідження показало, що, чим більше і безконтрольніше дитина проводить час біля телевізора, тим активніше вона засвоює норми агресивності [13]. Так, серед телепередач, тих, хто захоплюються переглядом, в 2 рази більше дітей, що мають високий рівень агресивності, і в 3 рази менше дітей з низьким рівнем агресивності [2].

Молоді телеглядачі засвоюють взірці поведінки на телеекрані так само, як вони засвоюють певні моделі поведінки в сім'ї, у школі, у вищому навчальному закладі, у виробничому колективі, на вулиці. Негативне збудження, спричинене телеекраном, може трансформуватися в реальну агресію.

Якщо дорослий ще може критично оцінювати всю цю телепродукцію і відмежовувати уявну реальність від дійсності, то дитина часто ці телевізійні

схеми сприймає як план для реалізації в реальному житті і у неї поступово формується кримінальний стиль мислення. Якщо тебе образили – ти повинен дати здачі і знищити кривдника, якщо ти розумієш, що не можеш досягнути того, чого прагнеш законними методами, то не страшно в чомусь переступити межу; якщо ти багатий і сильний – то закон для тебе не писаний.

У результаті маємо звикання до цих сцен, уявлення, що основний шлях вирішення більшості проблем – насильницький, та формування вельми дивних ідеалів чи взірців для наслідування (позитивний герой бойовика, на загал, стріляє чи вбиває учетверо більше, ніж герой негативний). Дані соціологічного дослідження канд. псих. наук О.Ю. Дроздова (Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України) зазначають що 58% молоді прагнуть копіювати поведінку телегероїв, здебільшого з іноземних фільмів, а 37,3% молоді взагалі готові вчинити протиправні дії, наслідуючи телегероїв [14]. Ч.Р. Кордер-Болтц вважає, що система гуманітарної освіти повинна формувати у населення «телевізійну освіченість», яка, на його думку, така ж важлива, як і уміння читати, а першорядна роль в її формуванні належить школі. «В суспільстві, – підкреслює Ч.Р. Кордер-Болтц, – існує потреба в тому, щоб в учбові програми був включений такий предмет, як телевізійна освіченість. Тим, хто вчиться необхідно прищепити уміння розуміти телевізійну комунікацію і використати укладені в ній величезні резерви» [12, с. 125].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Ми бачимо, що проблемою агресивного телебачення активно займалися як зарубіжні, так й вітчизняні вчені. Всі вони сходяться на тому, що сучасне телебачення є досить агресивним, це є особливо небезпечним для дітей, бо вони сприймають те, що відбувається на екрані як дійсність та в багатьох випадках переймають моделі, стилі і взірці свідомості і поведінки. Ми упевнено можемо говорити про телебачення як про одного з найвпливовіших агентів соціалізації молодого покоління. Необхідно сьогодні сформувані критичне ставлення підлітків до змісту телевізійних передач, які пропагують часто помилкові цінності. Телебачення має бути засобом не лише інформування, розважання, а й морального, національно-патріотичного, виховання – найважливіших складових процесу формування духовності молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біла І. Про дитяче телебачення, якого немає в Новій Україні [Електронний ресурс] / І. Біла. — Режим доступу : http://dialogs.org.ua/issue_full.php?m_id=9409.
2. Влияние телевидения на поведенческую характеристику человека [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://archives.maillist.ru/75824/332297.html>
3. Дроздов О.Ю. Засоби масової комунікації як фактів агресивної поведінки молоді / О.Ю. Дроздов // Вісник Харківського національного університету. Серія «Психологія». — 2000. — № 483. — С. 48—53.
4. Дроздов О.Ю. Телебачення, як джерело впливу на соціальну спрямованість молоді / О.Ю. Дроздов // Психолого-педагогічна наука і суспільна ідеологія: Матеріали методологічного семінару АПН України, 12 листопада 1998 р. — К. : Гнозис, 1998. — С. 481—486.

5. Дроздова А.Ю. «Агрессивное» телевидение: социально – психологический анализ феномена / А.Ю. Дроздова // Социс. — 2001. — № 8 — С. 62—67.
6. Еготинцева Е.М., Социальная роль СМИ [Электронный ресурс] / Е.М. Еготинцева, Н. Кравченко. — Режим доступа : http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2010/Psihologia/67886.doc.htm.
7. Жмуров Д.В. Сценарная агрессия. Влияние СМИ на криминализацию молодежи [Электронный ресурс] / Д.В. Жмуров. — Режим доступа : http://просто.info/scen/scen_index.html.
8. Золотарева М.Н. Влияние СМИ на сознание молодёжи [Электронный ресурс] / М.Н. Золотарева. — Режим доступа : http://www.ms-solutions.ru/index.php?option=com_content&view=article&catid=110:2011-11-04-20-11-23&id=2717:2011-11-07-18-09-04&Itemid=206
9. Иванов В. Соціологія масової комунікації / В. Иванов. — К. :Фактор, 2003. — 193 с.
10. Підліток у великому місті: фактори та механізми соціалізації [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.sociology.kharkov.ua/socio/index.php?option=com_content&task=view&id=120&Itemid=48.
11. Проблеми використання засобів масової інформації для запобігання злочинів серед неповнолітніх [Електронний ресурс]. — Режим доступу : [http://www.nbu.gov.ua/_scripts/wwwi32.exe/\[in=_scripts/ep.in\]](http://www.nbu.gov.ua/_scripts/wwwi32.exe/[in=_scripts/ep.in]).
12. Тарасов К. А. В поисках выхода из ловушки экранного насилия / К. А. Тарасов // Вестник МГУ. Сер.18 « Социология и политология ». — 1999. — №4. — С. 123—136.
13. Телевидение и видеоигры превращают детей в агрессоров [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.real-voice.info/modules/myarticles/article.php?storyid=379>.
14. Чупрій Л.В. Вплив телебачення та Інтернету на моральне та фізичне здоров'я дітей [Електронний ресурс] / Л.В. Чупрій. — Режим доступу : <http://www.sd.net.ua>.
15. Шариков А.В. Детское телевидение. Взгляд социолога /А.В. Шариков, В.П. Чудинова // Дети и культура / [отв. ред. Б.Ю.Сорочкин]. — М. : КомКнига, 2007. — С. 58—85.